

ایران شناس انتشارات
IRAN SHENASI PUBLISHING

شماره انتشار ۲۲۰

لذت‌های ایرانیان

نویسنده: ویلم فلور، حسن بوادی

مترجمان: صبا کارخیران

سمانه محب‌علی

سرشناسه : فلور، ویلم ام. ۱۹۴۲ - م. Floor, Willem M.
عنوان و نام پدیدآور : لذت‌های ایرانیان = Persian pleasures / نویسنده ویلم فلور، حسن
جوادی؛ مترجمان صبا کارخیران، سمیرا محب‌علی.
مشخصات نشر : تهران : انتشارات ایران‌شناسی، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری : ۵۶۰ ص. : مصور، جدول؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۲۵۱-۶۹-۶

وضعیت فهرست نویسی : فیا
یادداشت : عنوان اصلی: Persian pleasures : how Iranians relaxed through
the centuries with food, drink & drugs, 2019.

یادداشت : نمایه.
موضوع : ایران - آداب و رسوم و زندگی اجتماعی؛ Iran - Social life and
customs: عادات‌های غذایی - ایران؛ Iran - Food habits نوشیدن
قهوه - ایران؛ Iran - Coffee drinking قهوه‌خانه‌ها - ایران؛
Iran - Coffeehouses چای - ایران؛ Iran - Tea؛ آداب آشامیدن -
ایران؛ Iran - Drinking customs شراب و شراب‌سازی - ایران؛
Iran - Wine and wine making؛ سبک‌ار کشیدن - ایران؛ Iran - Smoking
Iran - دخانیات - ایران - اعتیاد؛ Iran - Tobacco use؛ شایعات
- ایران؛ Iran - Narcotics؛ مواد مخدر - ایران؛ Iran - Cannabis

شناسه افزوده : جوادی، حسن، ۱۳۱۷؛ Javadi, Hasan، ۱۹۳۸ -

شناسه افزوده : کارخیران، صبا، ۱۳۵۶ - مترجم

شناسه افزوده : محب‌علی، سمیرا، ۱۳۶۳ - مترجم

کود بندگی کنگره DSR۲۳

رده بندی دیویی ۹۵۵/۰۲۳

شماره کتابخانه ملی ۹۱۶۸۳۳۷

انتشارات ایران‌شناسی
IRANSHENASI PUBLISHING

لذت‌های ایرانیان

انتشارات ایران‌شناسی [ناشر] • ویلم فلور، حسن جوادی [نویسندگان]

صبا کارخیران، سمیرا محب‌علی [مترجمان]

سارا سربابی [صفحه‌آرا] • منیژه احمدی طهرانی [طراح جلد]

ISBN 978-600-8351-69-6

چاپ اول ۱۴۰۲ • ۷۰۰ نسخه • چاپخانه صنوبر [چاپ، لیتوگرافی و صحافی]

تمام حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات ایران‌شناسی محفوظ است.
هرگونه چاپ، تکثیر، ترجمه، بازنویسی، نسخه‌برداری، ترجمه و همچنین انتشار دیجیتالی،
صوتی و... بدون اجازه کتبی از ناشر، ممنوع و قابل پیگرد قانونی است.

© Iranshenasi Publishing 2024

© کپی‌رایت ۱۴۰۲ انتشارات ایران‌شناسی

تهران-خیابان طالقانی، خیابان بهار شمالی، کوچه طباطبائی، پلاک ۶، واحد ۱

کدپستی ۱۵۶۳۴۵۷۱۱ | تلفن: ۷۷۵۳۱۸۲۵ - ۷۷۵۳۹۸۵۹ | فکس: ۷۷۶۳۸۶۸۷

www.iran-shenasi.com

info@iran-shenasi.com

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۵	۱. زندگی و سروده‌های بسحاق
	[حسن جوادی]
۱۵	(شاعر اطعمه قرن ۱۵ میلادی)
۱۹	کلیات بسحق اطعمه
۲۹	یادداشت
۳۱	۲. سیاحان و خوراک
	[ویلیم فلور، حسن جوادی]
۳۱	ایران در میانه سال‌های ۱۵۰۰ تا ۱۹۰۰ میلادی
۳۵	دو یا سه وعده غذای روزانه
۳۵	صبحانه
۳۶	نهار
۳۷	شام
۳۸	ضيافت شام و آداب آن
۳۸	شستن دست‌ها
۳۸	سفره
۳۹	شیرینی
۴۰	نوشیدنی‌ها
۴۱	برنج
۴۵	روش‌های پخت برنج
۴۶	کره
۴۸	گوشت
۵۱	دورچین و مخلفات
۵۲	عادات غذا خوردن
۵۳	پایان شام
۵۴	یادداشت

- ۵۷..... ۳. قهوه و قهوه‌خانه در ایران
[ویلیم فلور]
- ۵۷..... ۱۵۹۰ تا ۱۹۹۰ میلادی
۸۳..... یادداشت
- ۸۹..... ۴. قهوه‌خانه‌های تبریز
[ماشاالله رزمی]
۱۱۳..... یادداشت
- ۱۱۵..... ۵. مصرف چای در ایران قاجار
[ویلیم فلور]
- ۱۱۵..... تبدیل چای به نوشیدنی ملی ایرانی
۱۳۳..... کدام نوع چای به ایران وارد می‌شد؟
۱۴۱..... جمع‌بندی
۱۴۳..... یادداشت
- ۱۴۹..... ۱. تولید و مصرف شراب
۱۵۴..... شراب در ایران باستان
۱۵۶..... هخامنشی (۳۳۰-۵۵۰ قبل از میلاد)
۱۶۵..... اشکانی و ساسانی (۲۴۷ قبل از میلاد - ۶۵۱ میلادی)
۱۶۹..... دوره نخست اسلامی ۱۳۰-۶۵۰ میلادی
۱۶۹..... فرهنگ باده‌نوشی در ایران پیش از حمله مغول
۱۷۰..... تولید شراب
۱۷۱..... شراب چیست؟
۱۷۴..... انبار شراب یا شرابخانه
۱۷۴..... گسترش باده‌نوشی
۱۷۸..... آداب و رسوم باده‌نوشی
۱۸۸..... شکار، موسیقی، میگساری
۱۸۹..... باده و عشق
۱۹۰..... چرا باده می‌نوشیدند؟
۱۹۲..... نوشیدن شراب حرام است
۱۹۴..... مضرات شراب

دوران، مغول، ایلخانی، تیموری، آق قویونلو ۱۵۰۰-۱۲۳۰ میلادی ...	۱۹۷
رفتارهای مرسوم در ضیافت‌های شراب	۲۰۶
ممنوعیت شرب خمر	۲۰۸
دوره صفویه ۱۷۳۲-۱۵۰۱ میلادی	۲۱۰
انگور	۲۱۱
چه کسانی شراب تولید می‌کردند؟	۲۱۲
تولید شراب	۲۱۴
انواع شراب	۲۱۸
شراب شیراز	۲۱۸
شراب قفقاز	۲۱۹
شراب یزد	۲۱۹
شراب اصفهان	۲۱۹
سایر شراب‌های ایرانی	۲۲۰
نوشیدنی‌های الکلی خارجی	۲۲۰
نوشیدنی‌های غیرالکلی	۲۲۱
عادت به باده‌نوشی	۲۲۲
سرداب شراب شاه‌عباس	۲۳۰
چه کسانی باده می‌نوشیدند؟	۲۳۲
آداب باده‌نوشی	۲۳۷
ممنوعیت‌های شراب‌خواری	۲۴۰
مصارف پزشکی شراب	۲۴۹
دوره افشاریه - زندیه ۱۷۹۷-۱۷۳۶ میلادی	۲۴۹
ممنوعیت‌های باده‌نوشی	۲۵۳
کیفیت شراب	۲۵۵
چه کسانی می‌نوشیدند و چرا؟	۲۵۶
دوره قاجار ۱۹۲۵-۱۷۹۷ میلادی	۲۵۶
انواع انگور	۲۵۶
تولید شراب	۲۵۸
انواع شراب ایرانی	۲۶۰
شراب شیراز	۲۶۱

۲۶۳	شراب همدان
۲۶۴	شراب اصفهان
۲۶۵	شراب قزوین
۲۶۵	شراب تبریز
۲۶۶	شراب یزد
۲۶۶	شراب کرمان
۲۶۶	شراب خراسان
۲۶۷	شراب تهران
۲۶۷	شراب سلطانیه و انزلی
۲۶۷	عرق
۲۶۹	آبجو
۲۶۹	شریت
۲۷۰	باده‌نوشان چه کسانی بودند؟
۲۷۸	آداب و رسوم نوشیدن
۲۸۰	منوعیتهای فروش شراب
۲۸۳	نظارت بر فروش شراب
۲۸۸	کاربرد شراب در طبابت
۲۸۸	دوره پهلوی ۱۲۵-۱۲۷۹ میلادی
۲۹۶	دوره جمهوری اسلامی: ۱۲۷۹ میلادی تا اکنون
۲۹۸	جمع‌بندی
۳۰۴	یادداشت
۳۳۳	۷. هنر موارد استعمال تنباکو در ایران

[ویلیم فلور]

۳۳۳	معرفی دخانیات
۳۳۶	پذیرش اجتماعی استعمال تنباکو
۳۴۳	کشت توتون و تنباکو
۳۴۴	انواع تنباکو
۳۴۵	ابزار استعمال تنباکو
۳۴۵	چیپ
۳۴۷	قلیان

۳۴۷	قلیان چیست؟
۳۵۶	آماده‌سازی قلیان
۳۵۹	آداب کشیدن قلیان
۳۶۲	چگونه قلیان بکشیم؟
۳۶۴	قلیان‌های موقت
۳۶۶	قلیان زمینی
۳۶۸	سیگار
۳۷۴	تتباکو و درمان
۳۷۵	جمع‌بندی
۳۷۸	یادداشت

۸. تهیه و مصرف روان‌گردان‌ها

[ویلیم فلور]

۳۸۵	آغاز مصرف تریاک
۳۸۹	مواد روان‌گردان
۴۰۰	اوایل دوره اسلامی
۴۰۵	دوره صفویه
۴۱۲	بنگ (حشیش)
۴۱۳	قتل با تریاک
۴۱۳	اعتیاد
۴۱۶	تحریم حشیش و تریاک
۴۱۷	افشاریه و زندیه
۴۱۹	دوره قاجار
۴۱۹	نقش تریاک پیش از سال ۱۸۶۵ میلادی
۴۱۹	تریاک، محصولی نقد
۴۲۰	تأثیر بر درآمد کشاورزان
۴۲۳	فرآیند آماده‌سازی تریاک
۴۲۴	تقلب در تریاک
۴۲۹	صادرات تریاک
۴۳۱	مصرف داخلی تریاک
۴۴۳	کاهش صادرات تریاک و افزایش نکوهش مصرف آن

۴۴۵		نخستین مقررات حکومتی در خصوص کشت تریاک
۴۴۹		آغاز مصرف مورفین
۴۵۰		اجرای قوانین
۴۵۵		دوره پهلوی
۴۵۵		تریاک و قانون جدید
۴۵۸		مطالبی در خصوص قوانین سیستان
۴۶۴		اجرای قانون در سایر مناطق ایران
۴۷۰		اعمال قوانین
۴۷۵		ممنوعیت کشت خشخاش
۴۷۸		کشت محدود خشخاش
۴۸۱		جمهوری اسلامی
۴۸۵		یادداشت

۵۰۳		نمایه اشخاص
۵۱۲		نمایه اماکن
۵۱۷		نمایه خوراکی ها
۵۲۱		سایر نمایه ها
۵۲۳		نام نامه
۵۲۶		منابع

مقدمه

ابتدا هیچ تصمیمی برای نگارش کتاب «لذت‌های ایرانیان» نداشتیم. داستان این کتاب از آنجا شروع شد که دو جستار ابتدایی آن در اصل دو مقاله نگارش شده برای کتابی با موضوع آشپزی و خوراک بود. به دنبال محقق نشدن نگارش کتاب مذکور و آغاز کار با موضوع خوراک، تصمیم گرفتیم به پژوهش در مورد «لذت‌های ایرانی» پرداخته و آن را در قالب رساله‌ای کوچک منتشر کنیم. به عبارت دیگر کیف کردن، لذت و عیش و نوش در ایران موضوع این کتاب را با عنوان «لذت‌های ایرانیان» شامل می‌شود.

حسن جواهری در نخستین فصل از این اثر، ما را با «بسحاق» شاعر کمتر شناخته شده ایرانی آشنا می‌کند. بسحاق شاعری است که شعرش تماماً به خوراک اختصاص دارد و از این رو به «اطعمه» معروف است. به این ترتیب و در غیاب آشپزی‌نامه‌های مربوط به آن دوره، شعر بسحاق نمایی کلی از نظام تغذیه ایرانیان در روزگار شاعر و حتی پیش از آن را ارائه می‌دهد. تنوعی گسترده از خوراک‌هایی که در اوایل قرن ۱۵ میلادی (نهم قمری) ایرانیان قادر به تهیه آن بودند.

فصل دوم که به صورت مشترک به رشته تحریر درآمده است، نگاهی بر نظر مسافران خارجی اعم از اروپایی و عثمانی در مورد خوراک‌های ایرانی در حداثه سال‌های ۱۵۰۰ تا ۱۹۰۰ میلادی دارد و به ارائه نظرات و گزارش‌های آنها می‌پردازد. وعده‌های غذایی و اطلاعاتی مبنی بر آداب غذا خوردن ایرانیان از نگاه سیاحان و مستشرقین خارجی نیز موارد دیگری است که در این فصل به آنها پرداخته شده است.

فصل سوم با پرداختن به موضوع قهوه و قهوه‌خانه و چگونگی رواج فرهنگ قهوه‌نوشی در ایران، توضیحاتی را در مورد قهوه‌خانه، این نهاد اجتماعی جدید و مکان مورد علاقه ایرانیان در دهه ۱۶۰۰ میلادی ارائه می‌دهد. از آنجا که مردم در

قهوه‌خانه بیش از آنکه قهوه بنوشند به فعالیت‌ها و تفریحات دیگر مشغول بودند، نقش اجتماعی قهوه‌خانه و همچنین داستان جذاب چگونگی تبدیل قهوه‌خانه به جایخانه بدون تغییر نام نیز مورد بحث قرار گرفته است. در نهایت این فصل تعطیلی غم‌انگیز قهوه‌خانه‌های سنتی را با سرگرمی‌های معمول خود و اجتماعات مرتبط با آن، به دنبال تغییر و مدرن‌سازی جامعه توصیف می‌کند.

فصل چهارم ترجمه مقاله یا بهتر است بگوییم خاطره‌ای به زبان فارسی از ماشاالله رزمی است که نویسنده در آن به تفصیل نقش اجتماعی، اقتصادی و سیاسی قهوه‌خانه‌های تبریز تا سال ۱۹۷۱ میلادی پرداخته است.

فصل پنجم با نگاه به دو فصل قبل‌تر، تاریخچه و روند تبدیل ایران از کشوری قهوه‌نوش به کشوری چای‌نوش را مورد بحث قرار می‌دهد؛ نوشیدنی که کماکان در قهوه‌خانه‌ها نیز عرضه می‌شد. این مطالعه که سال ۲۰۰۲ میلادی در نشریه «*Studia Iranianica*» منتشر شد، به منظور گنجاندن مبحث کشت چای و نحوه مصرف آن در ایران صورت گرفت. با این حال، تمرکز بحث بر بعد تجاری چای اعم از سطح کمی و کیفی آن در ایران است.

فصل ششم به موضوع باغ و باغچه‌نوشی در ایران می‌پردازد و فراز و نشیب‌های شراب، طی قرن‌ها از اوج آن در ایران شاهنشاهی تا سقوط یکباره اما قطعی آن در جامعه‌ای که بیشتر اسلامی شده بود و در نتیجه کمتر به شراب تمایل داشت با بررسی می‌کند. با این حال، به‌رغم وعده مقادیر نامحدود هر نوع شراب در جهان پس از مرگ، بسیاری از مسلمانان تمایل دارند کماکان از این نوشیدنی در همین دنیا لذت ببرند. بخشی از این فصل (مربوط به دوره ۶۵۰ تا ۱۲۲۰ میلادی) بیشتر در سال ۲۰۱۴ در کتابی با عنوان «فرهنگ باغچه‌نوشی در ایران و فراتر از آن» منتشر شده است.

فصل هفتم نیز در اصل مقاله‌ای است که در سال ۲۰۰۲ میلادی در نشریه «*Iranian Studies*» منتشر شد. این فصل به یکی از لذت‌های عمده یا بهتر است بگوییم اشتیاق ایرانیان، یعنی کشیدن تنباکو می‌پردازد. ورود دخانیات به ایران، همچنین وسایل استعمال و آداب و رسوم مربوط به آن نیز دیگر موضوعاتی است که در این فصل از کتاب به آن پرداخته شده است. این مقاله همچنین به بحث در مورد کشیدن سیگار، سیگار برگ و همچنین کاربردهای پزشکی تنباکو در ایران نیز می‌پردازد.

کتاب در فصل هشتم با تحلیلی از مصرف انواع مواد مخدر در ایران، به ویژه تریاک، حشیش و مشتقات آنها، به اوج خود می‌رسد. این دقیق‌ترین مطالعه در دسترس در مورد تاریخچه مصرف مواد مخدر در ایران است. این فصل از کتاب به شرح انواع روانگردان‌های سنتی و شیوه مصرف

آنها از ابتدای تاریخ تا دوره معاصر می‌پردازد. همچنین گرایش ایرانیان به مواد مخدر، چگونگی تبدیل ایران به تولیدکننده اصلی و صادرکننده تریاک پس از سال ۱۸۶۰ میلادی و چگونگی به دست آوردن هر دو بازار تولید و مصرف تریاک به تفصیل بررسی شده و مورد تحلیل قرار گرفته است. سرانجام آنکه ایران در سال ۱۹۵۵ میلادی با ممنوع کردن کشت تریاک، به معنای واقعی کلمه جنگ مسلحانه علیه قاچاقچیان مواد مخدر از مبدا افغانستان را آغاز کرد. از آن زمان تا به امروز، ایران مهمترین نقش را در مبارزه با مافیای مواد مخدر از آن نقطه جهان با تحمیل هزینه‌های گزاف برای مردم و اقتصاد آنان ایفا می‌کند. با این حال و به‌رغم اقدامات سرکوبگرانه و تلاش‌های صورت گرفته در حوزه بهداشت عمومی در هر دو دوره پهلوی و جمهوری اسلامی، مصرف مواد مخدر که در دهه ۱۹۷۰ میلادی کاهش یافته بود، از دهه ۱۹۸۰ میلادی بار دیگر افزایش یافت، به طوری که در ایران نیز همچون ایالات متحده آمریکا این موضوع، بحرانی بزرگ در حوزه سلامت عمومی به‌شمار می‌رود.

در نهایت آنکه تمام تلاش بر این است که خواننده به‌رغم آشنایی ظاهری با موضوعات مطرح‌شده، اطلاعات مفیدی نیز در رابطه با آنها به دست آورده و از مطالعه کتاب لذت لازم را ببرد. همچنین در پایان لازم است از فرید قاسملو و بهمن گرامی جهت تأمین نشریات فارسی که البته کار بسیار دشواری بود و همچنین کیاوش معتقدی جهت تهیه تعدادی از تصاویر مربوط به تریاک تشکر کنیم.

ویلم فلور